

Uczestnicy seminarium podziwiają *Tulpenkanzel* w katedrze we Freibergu

Anna Misztal
Instytut Historii Sztuki, Uniwersytet Wrocławski

Rudawy – środkowoeuropejski krajobraz kulturowy

XIII Polsko-Niemieckie Seminarium Wrocław–Halle–Siegen

Bożi Dar, 16–21 V 2016

Tegoroczne XIII Polsko-Niemieckie Seminarium Wrocław–Halle–Siegen, które odbyło się w dniach 16–21 V, miało na celu zapoznanie jego uczestników ze sztuką i prądami religijnymi przenikającymi tereny Rudaw (niem. *Erzgebirge*, czes. *Krušné hory*), zarówno po czeskiej, jak i po niemieckiej stronie, a także refleksję nad podobieństwami i różnicami, jakie istnieją między Saksonią i Czechami – dwoma krajami o bogatej historii i dorobku kulturowym. Jak co roku spotkali się pracownicy, doktoranci i studenci uniwersytetów z Wrocławia, Halle i Siegen. Nad naukową stroną seminarium czuwali, podobnie jak

w latach ubiegłych, prof. dr hab. Jan Harasimowicz, kierownik Zakładu Historii Sztuki Renesansu i Reformacji w Instytucie Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego, prof. dr Veronika Albrecht–Birkner z Wydziału Teologii Ewangelickiej Uniwersytetu w Siegen oraz prof. dr hab. Udo Sträter z Instytutu Teologii Historycznej Wydziału Teologicznego Uniwersytetu im. Marcina Lutera w Halle i Wittenberdze, urzędujący rektor tej uczelni.

Seminarium odbyło się pod patronatem Sekretarza Stanu w Ministerstwie Nauki i Gospodarki Saksonii-Anhaltu Marco Tullnera, Rady

Kościół św. Jerzego w Schwarzenbergu widziany z okienka wieży zamkowej

Magister Joanna Kaźmierczak prezentuje późnogotycki ołtarz główny w kościele Mariackim w Zwickau

Naczelnego Ewangelicko-Luterańskiego Kościoła Krajowego Saksonii doktora Petera Meisa, a także dzięki finansowemu wsparciu Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej, Centrum Ekumenicznego Lothara Kreysiga Kościoła Ewangelickiego Niemiec Środkowych i Kręgu Przyjaciół Fakultetu Teologicznego Uniwersytetu w Halle. W tym roku rola gospodarza przypadła stronie niemieckiej, która zajęła się całą organizacją przedsięwzięcia.

W trakcie objazdu, mającego na celu zapoznanie się z najważniejszymi zabytkami sakralnymi i świeckimi obszaru Rudaw, polscy seminarzyści wygłosili referaty przybliżające historię wybranych obiektów, próbując jednocześnie osadzić je w szerszym kontekście sytuacji wyznaniowej. Studenci niemieccy omówili natomiast przebieg reformacji oraz rozwój Kościoła luterańskiego na tych terenach. Zgodnie z tradycją dotychczasowych spotkań zostały utworzone trzy grupy pod przewodnictwem kierowników naukowych seminarium, którym przydzielono wybrane elementy wyposażenia liturgicznego kościoła św. Anny w Annabergu: grupa prof. Harasimowicza zajęła się ołtarzem głównym oraz ołtarzem mincerzy (*Münzaltar*), grupie prof. Albrecht-Birkner przydzielono pracę nad amboną i ołtarzem gwarków (*Bergaltar*), natomiast grupa prof. Strätera miała się bliżej przyjrzeć ołtarzowi fundacji Lorenza Pflocka i ołtarzowi piekarzy (*Bäckeraltar*).

Pierwszego dnia seminarium grupy z Niemiec i Polski wczesnym rankiem wyruszyły do Drezna, gdzie na wstępie mieli okazję wysłuchać

interesującego wykładu prof. Martiny Schattekowskiej, stanowiącego zwięzłą charakterystykę dziejów i krajobrazu kulturowego regionu Rudaw. Po obiedzie mgr Justus Vesting (Halle) w niezwykle barwny i pełen humoru sposób opowiedział o historii Drezna i jego najważniejszych zabytkach: katedrze Świętej Trójcy (*Kathedrale Ss. Trinitatis*), zwanej również Kościołem Dworskim (*Hofkirche*), katolickiej świątyni fundacji króla Augusta II, panoramie władców saksońskich z dynastii Wettynów, czyli tzw. orszaku książęcym – dziele projektu drezdeńskiego artysty i profesora Akademii Sztuk Pięknych Wilhelma Walthera – oraz o luterańskim kościele Mariackim (*Frauenkirche*), usytuowanym przy Nowym Rynku, który został odbudowany po niemal całkowitym zniszczeniu podczas bombardowania Drezna przez aliantów w 1945 roku. Niezwykle wyważona i zharmonizowana architektura tego kościoła, niepozbawiona barokowej dynamiki i monumentalizmu, wywarła ogromne wrażenie na uczestnikach seminarium, zwłaszcza tych, którzy zobaczyli ją po raz pierwszy. Około godziny 15 do grupy dołączyli seminarzyści z Siegen, którzy musieli odbyć znaną Renu długą podróż pociągiem.

Następnym punktem programu było zwiedzanie katedry we Freibergu ze wspaniałym manierystycznym mauzoleum albertyńskiej linii rodu Wettynów w prezbiterium. O historii, architekturze i wyposażeniu rzeźbiarskim katedry opowiedzieli Wojciech Gruk i Anna Ginter (Wrocław). Wszyscy uczestnicy seminarium mieli okazję

Dyskusja nad formą i treściami renesansowych malowideł w prezbiterium dawnego kościoła klasztorowego w Kadaniu

podziwiać słynną Złotą Bramę z 1180 r., przepiękną i nietypową „ambonę tulipanową” (*Tulpenkanzel*) autorstwa Mistrza H.W. z początku XVI w., organy wykonane przez Gottfrieda Silbermanna w 1714 r., a także wspomniane mauzoleum zaprojektowane przez Giovanniego Marię Nosseniego.

Okolo godziny 17.30 nastąpił odjazd do Bożego Daru (czes. *Boží Dar*, niem. *Gottesgab*) – miejscowości znajdującej się tuż przy granicy niemiecko-czeskiej, a jednocześnie najwyżej położonego miasta Czech (1028 m n.p.m.). Po zakwaterowaniu w hotelu St. Anna i zjedzeniu kolacji nastąpiło uroczyste otwarcie seminarium. Uczestników powitali organizatorzy: prof. Harasimowicz, prof. Albrecht-Birkner i prof. Sträter. Wyrazili radość z kolejnego, 13. już spotkania polsko-niemieckiego, które od lat jest okazją do debaty na temat sztuki, historii i teologii oraz ich wzajemnych relacji. Wprowadzili także uczestników w tematykę tegorocznych prac grupowych, związanych z elementami wyposażenia liturgicznego kościoła św. Anny w Annabergu.

Na drugi dzień seminarium złożył się cykl prelekcji dotyczących historii niemieckich i czeskich Rudaw w późnym średniowieczu i w okresie reformacji. Pierwszy wykład, zatytułowany *Budownictwo kościelne i sztuka sakralna na terenie Rudaw w przededniu reformacji*, został wygłoszony przez prof. Harasimowicza wspólnie z Andream Huczmanovą (Wrocław/Praga) i był doskonałym wprowadzeniem w problematykę seminarium prezentującym kulturę i sztukę obszaru Rudaw tuż przed rozpowszechnieniem się nauk Marcina Lutra. Kolejne wykłady dotyczyły już przebiegu i skutków reformacji, przedstawiając to zagadnienie z perspektywy niemieckiej (prof. Ernst Koch z Lipska) i czeskiej (doc. Petr Hlaváček z Pragi). Po obiedzie uczestnicy wyruszyli do Marienbergu, gdzie Anna Michalska (Wrocław) opowiedziała o tamtejszym kościele Mariackim, jego historii, architekturze i wyposażeniu oraz pięknych emporach z inskrypcjami biblijnymi z Nowego i Starego Testamentu. Kolejnym punktem podróży tego dnia był kościół

św. Katarzyny w Buchholz z przepięknym ołtarzem Hansa Hessego, o którym opowiedziała dr Agata Kubala (Wrocław). Następnie seminarzyści udali się do Annabergu, gdzie poznali obiekty wytypowane do ćwiczeń grupowych. Po wstępnych konsultacjach i wykonaniu dokumentacji fotograficznej wszyscy powrócili do Bożego Daru.

Trzeci dzień przebiegł pod znakiem objazdu niemieckiej strony gór. Tego dnia uczestnicy mieli okazję wysłuchać referatów studentów z Wrocławia na temat najważniejszych zabytków Schwarzenbergu. Monika Kowalczyk i Georges Burtin opowiedzieli o barokowym kościele św. Jerzego, natomiast historię zamku, w którym mieści się obecnie Muzeum Rudawskiego Żelaza i Cyny, przedstawiła Aleksandra Matczyńska. Następnym punktem programu był Schneeberg, gdzie Aurelia Zduńczyk mówiła o kościele św. Wolfganga i jego wyposażeniu, ze szczególnym uwzględnieniem wybitnego dzieła Lucasa Cranacha Starszego z lat 30. XVI w. – ołtarza ze scenami biblijnymi i alegorycznym przedstawieniem Tablicy Prawa i Łaski. Tego dnia uczestnicy seminarium zwiedzili także miasto Zwickau z imponującym kościołem Mariackim, którego historię przybliżyła Joanna Kaźmierczak, a także kościołem św. Katarzyny i sukiennicami, o których obszernie opowiedziała Marta Małkus (Wrocław/Wschowa). Po powrocie do Bożego Daru i zjedzeniu kolacji uczestnicy zebrali się w wyznaczonych wcześniej grupach, aby przedyskutować sposoby realizacji wyznaczonych im zadań.

W czwartkowy poranek odbył się drugi cykl wykładów. Pierwszy z nich, zatytułowany: *Protestanckie programy obrazowe we wczesnowożytnej sztuce kościelnej na terenie Rudaw*, został wygłoszony przez dra Marcina Wisłockiego. Następnie prof. Albrecht-Birkner, wspomagana przez studentów z Siegen, opowiedziała o Rudawach w okresie luteranckiej ortodoksji, pietyzmu i oświecenia w oparciu o przeprowadzone analizy pism teologicznych, których adresatami byli górnicy. Głębszy wgląd w literaturę religijną epoki nowożytnej pokazał, jak bliski związek łączył pobożność z codzienną pracą w kopalniach, która stopniowo podlegała swoistej sakralizacji. Ostatni wykład przygotował Justus Vesting wraz ze studentami z Halle – była to niezwykle ciekawa prezentacja sytuacji Kościoła ewangelickiego na terenie niemieckich Rudaw w XIX i XX wieku.

Po obiedzie seminarzyści wyruszyli na wycieczkę do trzech czeskich miejscowości z interesującymi obiektami architektury sakralnej. Pierwszą z nich był Osek z monumentalnym cy-

Uczestnicy XIII Polsko-Niemieckiego Seminarium Wrocław-Halle-Siegen na szczycie góry Fichtelberg; w tle panorama czesko-saksońskiego pogranicza

Finał ćwiczeń grupowych: wykonawcy ołtarza mincerzy w kościele św. Anny w Annabergu prezentują swoje dzieło księciu saskiemu Jerzemu Brodatemu i jego żonie Barbarze Jagiellonce

sterskim zespołem klasztornym. Na temat jego historii i bogatego wyposażenia obszerny referat wygłosił Roman Barczyński (Wrocław). Oprócz pięknego kościoła z barokowym wystrojem można było także podziwiać krużganki z obszerną kolekcją malarstwa oraz kapitułarz. Kościół jest obecnie poddawany pracom renowacyjnym, które mają przywrócić jego blask i bogactwo z czasów świetności. Kolejnym zwiedzonym obiektem był kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Moście, który swoim halowym wnętrzem nawiązuje do kościoła św. Anny w Annabergu. O jego niezwykle ciekawym programie ikonograficznym, umieszczonym na obiegających wnętrze emporach, opowiedziała Justyna Kubica (Wrocław). Zwieńczeniem dnia była wizyta

Magister Aleksandra Adamczyk przedstawia renesansową architekturę i wyposażenie kaplicy zamku Augustusburg

w klasztorze pod wezwaniem Czternastu Świętych Wspomożycieli, wybudowanym w miejscowości Kadań. Historię tej budowli oraz program renesansowych malowideł w prezbiterium kościoła omówiła Anna Miształ (Wrocław).

Kolejny dzień rozpoczął się od pieszej wędrówki na szczyt góry Fichtelberg (1214 m n.p.m.), gdzie wszyscy uczestnicy seminarium mieli okazję podziwiać rozległy widok na góry i pokrzepić się kawą w schronisku. Po tej chwili relaksu i kontaktu z pięknem okolicznej przyrody nastąpił przejazd autokarem do Jáchymowa, gdzie przedmiotem zainteresowania były dwa główne kościoły tego sławnego niegdyś górniczego miasta: św. św. Joachima i Anny oraz Wszystkich Świętych. O pierwszym z nich opowiedziała Justyna Chodasewicz (Wrocław). Był to najwcześniej powstały kościół luterański na terenie Czech, z lat 1534–1540, do którego Lucas Cranach Starszy w 1545 r. wykonał, na zlecenie hrabiów Hieronima i Lorenza Schlicków, jeden ze swoich najważniejszych ołtarzy. Droga do kościoła Wszystkich Świętych prowadziła obok dawnej sztolni, w której niebawem będzie muzeum. W wyniku powstałego opóźnienia nie udało się

już wejść do tego kościoła, dlatego referat na jego temat, przygotowany przez Małgorzatę Reszkę (Wrocław), został wygłoszony na zewnątrz. Referentka, niespieszona, świetnie wybrnęła z tej nieoczekiwanej sytuacji.

Po powrocie do hotelu i przerwie na obiad rozpoczęły się intensywne prace nad przygotowaniem wyników kilkudniowych działań grupowych, a więc prezentacji i humorystyczno-dydaktycznych scenek z udziałem opiekunów grup, innych pracowników naukowych, doktorantów i studentów. O godzinie 17 wszyscy spotkali się w sali ratusza miejskiego, gdzie każda z grup zaprezentowała opracowane przez siebie obiekty. Podobnie jak w zeszłym roku – śmiechom nie było końca. Studenci i wykładowcy na chwilę przemienili się w fundatorów i wykonawców, a niejednokrotnie w same zabytki. Wrocławska doktorantka Joanna Kaźmierczak ułożyła piosenkę na kanwie hitu Franka Sinatry zatytułowaną *I love this altar*, która została okrzyknięta hymnem tegorocznego seminarium, a magister Justus Vesting z Halle stworzył piękny wiersz o ołtarzu gwarków. Śpiewy studentów z Niemiec i Polski niosły się wesoło po salach ratusza.

Po prezentacji wszystkich trzech grup, nagrodzonych gromkimi brawami, wszyscy udali się na kolację, po której nastąpiły uroczyste podziękowania i zamknięcie seminarium przez jego kierowników naukowych, profesorów: Harasimowicza, Albrecht-Birkner i Sträter. Wieczór zwieńczono spotkaniem towarzyskim i rozmowami przy czeskim piwie.

Nazajutrz polscy i niemieccy uczestnicy pożegnali malowniczy Boży Dar i wyruszyli do ostatniego przystanku na krajoznawczej mapie seminarium – zamku Augustusburg, gdzie zwiedzili kaplicę z ołtarzem Lucasa Cranacha Młodszego, o której opowiedziała Aleksandra Adamczyk (Wrocław/Hamburg). Seminarzyści z Polski pożegnali grupę z Halle i Siegen w miejscowości Flöha, skąd udali się autobusem w drogę powrotną do Wrocławia.

Trzynaste Polsko-Niemieckie Seminarium Wrocław-Halle-Siegen po raz kolejny pokazało, jak wiele korzyści przynosi współpraca teologów i historyków sztuki, i jak te dwie dziedziny wzajemnie się uzupełniają i wzbogacają, poszerzając możliwości badawcze i ukazując nowe ścieżki interpretacji zjawisk związanych z rozprzestrzenianiem się reformacji i luteranizmu w Europie Środkowo-Wschodniej. Wybór regionu Rudaw nie był przypadkowy, bowiem są to tereny należące do dwóch państw – Niemiec i Czech. Z pozoru mogłoby się wydawać, że to dwa różne światy, ale zwiedzając miejscowości w Czechach, da

się zauważyć, jak prądy reformacyjne z Niemiec wpływały na kulturę intelektualną i sztukę na ziemiach sąsiednich. Zasadniczo różne jest jednak współczesne użytkowanie obiektów sakralnych. W przypadku Czech zostały one przekształcone w muzea i sale koncertowe, podczas gdy w Niemczech nadal służą wiernym jako miejsca modlitwy.

Na zakończenie seminarium ogłoszono, że przyszłoroczne spotkanie odbędzie się w Mikołajkach, na terenie polskiej części dawnych Prus Wschodnich. W trakcie pożegnań wielu uczestników zapowiedziało, że na pewno zechce wziąć w nim udział.

Słowa kluczowe / Keywords

Seminarium Polsko-Niemieckie, Rudawy, reformacja, Saksonia, Czechy / Polish-German Seminar, Ore Mountains, Reformation, Saxony, Bohemia

Anna Misztal

Studentka drugiego roku studiów magisterskich historii sztuki w Instytucie Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego. Píše pracę magisterską pod kierunkiem prof. dr. hab. Jana Harasimowicza na temat nagrobka Jana Podiebrada i Krystyny Szydłowieckiej w Bazylice św. Jana Apostoła w Oleśnicy. Interesuje się sztuką późnego średniowiecza oraz renesansu na terenie całej Europy.

Summary

**ANNA MISZTAL (University of Wrocław) / The Ore Mountains – cultural landscape of Central Europe
13th Polish-German Seminar Wrocław-Halle-Siegen, Boží Dar/CZ, 16–21 May 2016**

The 13th Polish-German Seminar Wrocław-Halle-Siegen, which took place on 16-21 May 2016, examined art and religious tendencies on Czech and German territories of The Ore Mountains [German: *Erzgebirge*, Czech: *Krušné hory*]. It also depicted two centuries of vivid history and culture of Saxony and Bohemia – their resemblances and differences. During the seminar the participants had the opportunity to take part in many lectures and group workshops studying history of the local Reformation and its influence on art in the region. Like in the previous years, all the seminar participants were divided into three workshop groups and led by the professors from three universities: Prof. Jan Harasimowicz – Head of the Department of the Renaissance and Reformation at the Art History Institute, University of Wrocław; Prof. Veronika Albrecht-Birkner from the Department of the Evangelic Theology at the University of Siegen, and Prof. Udo Sträter – Head of the Institute of the Historical Theology and Rector of The Martin Luther University in Halle and Wittenberg.

This year the groups had a task to explore the history and present their findings about foundation of the furnishings from the Church of St. Anna in Annaberg. The presentations had a form of stage scenes explaining ideology and artistic ideas which inspired both the founders and the artists.

The 13th Polish-German Seminar proved again that the co-operation between art historians and theologians is – in many ways – absolutely essential to understand Europe in the age of Reformation. It broadens interpretation horizons for the history of European Reformation and protestant ideas which spread all over East-Central Europe. Next year's meeting will be held in Mikołajki, in a Polish part of the former East Prussia.